

ספר בראשית פרק מט – ברכת שמעון ולוי:

(ה) שְׁמַעוֹן וְלֵוִי אַחִים כָּלִי חֶמֶס מְכַרְתִּיהֶם: בְּסֹדֶם אֶל תְּבֹא נַפְשִׁי בְּקֶהְלֶם אֶל תַּחַד כְּבֹדִי כִּי בְּאַפִּם הִרְגוּ אִישׁ וּבְרִצְנָם עָקְרוּ שׁוֹר: אֲרוּר אָפֶם כִּי עָז וְעִבְרַתֶּם כִּי קִשְׁתָּה אַחְלָקֶם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיָצֶם בְּיִשְׂרָאֵל:

יעקב קשר את שמעון ולוי בברכה אחת, זהו מעשה חסר תקדים (חוץ מברכת יעקב לאפרים ומנשה)

ברכת יעקב לשמעון ולוי מורכבת מאפיון התנהגותם על ידי יעקב וכמו כן מעונשים וגזרות שגזר עליהם כתוצאה מהתנהגותם זאת.

נסכם זאת בטבלה:

המאפיינים	העונשים
שְׁמַעוֹן וְלֵוִי אַחִים	
כָּלִי חֶמֶס מְכַרְתִּיהֶם:	
כִּי בְּאַפִּם הִרְגוּ אִישׁ וּבְרִצְנָם עָקְרוּ שׁוֹר:	בְּסֹדֶם אֶל תְּבֹא נַפְשִׁי בְּקֶהְלֶם אֶל תַּחַד כְּבֹדִי
	אֲרוּר אָפֶם כִּי עָז וְעִבְרַתֶּם כִּי קִשְׁתָּה
	אַחְלָקֶם בְּיַעֲקֹב וְאֶפְיָצֶם בְּיִשְׂרָאֵל:

אליבא דיעקב, האחוה של שמעון ולוי ניכרת במעשה שכם. יעקב מאשים אותם בחמס וחמס הוא גזל. מה גזלו שמעון ולוי? כנראה שדברי יעקב מוסבים על הביזה שהיתה במעשה שכם. יעקב אינו מתייחס להרג כשלעצמו אלא רק לחמס, מילא את ההרג ביצעו באפם בכעסם ובכאבם (בראשית לד ז):

וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן הַשָּׂדֶה כְּשִׁמְעֵם וַיִּתְעַצְבוּ הָאֲנָשִׁים וַיַּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי נִבְלָה עֲשֵׂה בְיִשְׂרָאֵל לְשֹׁכֵב אֶת בֵּית יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה:

אבל הביזה כבר לא היתה באף אלא ברצון 'ברצונם עקרו שור', שהרי הביזה נעשתה לאחר חילוצה של דינה משכם וכאמור שם בפרשה (לד, כז-כח):

(כז) בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל הַחֲלָלִים וַיִּבְזוּ הָעִיר אֲשֶׁר טָמְאוּ אַחֲוָתָם: (כח) אֶת צֵאֲנָם וְאֶת בְּקָרָם וְאֶת חֲמֹרֵיהֶם וְאֶת אֲשֶׁר בְּעִיר וְאֶת אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקְחוּ:

זו היא בדיוק התלונה של יעקב לשמעון ולוי כפי שהיא נאמרת בפרשה שם:

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל שְׁמֵעוֹן וְאֶל לֹוֹי עֲכַרְתֶּם אֶתִּי לְהַבְאִישְׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ בְּכַנְעַנִי וּבְפָרְזִי וְאֲנִי
 מִתִּי מִסֶּפֶר וְנֶאֱסַפּוּ עָלַי וְהַכּוֹנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי:

תלונת יעקב על שמעון ולוי באה לאחר הביזה. ליעקב לא היתה בעיה עם הרג אנשי שכם אלא עם כך שהם
 בזזו רכוש שלא היה שייך להם. הפועל עכר מופיע בפרשתנו אך מופיע גם בהקשר של הנאה מרכוש
 מוחרם, דוגמת האמור בפרשת עכן בספר יהושע פרק ז פס' כה:

וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מָה עֲכַרְתֶּנוּ יַעֲקֹב? הֲהוּא בְּיוֹם הַזֶּה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל אָבֵן וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם בָּאֵשׁ
 וַיִּסְקְלוּ אֹתָם בְּאֲבָנִים:

כתוצאה ממעשיהם מכריז יעקב:

בְּסֻדָּם ¹	בקהלם
אֶל	אל
תְּבֹא	תחד ²
נִפְשֵׁי	כְּבֹדִי

יש כאן כפי הנראה הקבלה בין "סודם" ל"קהלם", בין "תבא" ל"תחד" ובין "נפשי" ל"כבד". הכפלה כזאת
 נמצאת גם בהמשך הברכה:

ארור

אפם	ועברתם
כי	כי
עז	קשתה
אחלקם	ואפיצם
ביעקב	בישראל

¹ לא פעם משמעות המילה 'סוד' היא ביטוי להתקהלות והתחברות לחבורה. כך נראה מן האמור בספר ירמיה פרק ו פס' יא: וְאֵת
 הַמֶּת הַהוּא מְלֹאֲתִי גִלְאִיתִי הַכִּיל שִׁפְךָ עַל עוֹלָל בְּחוּץ וְעַל סוּד בְּחוּרִים יִחַדּוּ כִּי גַם אִישׁ עִם אִשָּׁה יִלְכְּדוּ זֶקֶן עִם מְלֵא מִיָּם. ושם בפרק
 טו פס' יז: לֹא יִשְׁבְּתִי בְּסוּד מְשֻׁחָקִים וְאֶעֱלֶז מִפְּנֵי יָדְךָ בְּדָד יִשְׁבְּתִי כִּי זַעַם מְלֹאֲתֵנִי: ועי' עוד ביחזקאל פרק יג פס' ט וכמו כן
 בתהילים פרק קיא פס' א: הַלְלוּיָהּ אֹדְהָ וְהוּא בְּכָל לֵבָב בְּסוּד יִשְׁרָיִם וְעֲדָה: ואם כן, קיימת הקבלה בין שני החלקים הראשונים בין
 סוד לקהל.

² לדעתי פשר המילה 'תחד' היא ממשמעות של שמחה כמו שנאמר אצל יתרו חותן משה (ספר שמות פרק יח פס' ט): וַיִּחַדּוּ יִתְרוֹ עַל
 כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֲצִילוּ מִיַּד מִצְרַיִם: וכפי שהסבירו שם המפרשים: ויחד יתרו - וישמח יתרו זהו פשוטו.
 ואם כן, יעקב אומר לעצמו: בקהלם, אל תשמח כבודי! (דוגמת הפסוק בתהילים פרק טז פס' ט: לִכֵּן שָׂמַח לְבִי וַיִּגַּל כְּבוֹדִי אֶף בְּשָׂרִי
 יִשְׁכַּן לְבָטַח) אל תשמח כבודי, בהתקהלותם שהרי אין זו התקהלות לטובה אלא לרעה.

מהי משמעות ההכפלה ומה הקשר שלה למעשיהם של שמעון ולוי בשכם? כפילת המאמרים הללו נובעת כנראה מכך שהברכה מיועדת לשני אנשים: לשמעון מחד וללוי מאידך. נכון שיעקב כוללם בברכה אחת, אבל דוקא משום כך חשוב לו להפריד אותם זה מזה. למעשה יעקב מביע באופן האמירה של ברכתו את הרעיון הכללי שעומד מאחוריה: אם נעקוב אחרי האברים הכפולים בברכת יעקב נגלה שרק האברים שמביעים את תגובת יעקב למעשה נכפלים (מסומן בירוק) בעוד שהאברים שמתארים את המעשה עצמו אינם נכפלים (מסומן בצהוב):

(ה) שְׁמַעוֹן וְלֵוִי אֲחִים כָּלִי חֲמֵס מְכַרְתֵּיהֶם:

(ו) בְּסוּדָם אֵל תְּבֹא נַפְשִׁי בְּקֹהֶלֶם אֵל תַּחַד כְּבֹדִי כִּי בְּאֶפְסֵם הִרְגוּ אִישׁ וּבְרַצְנָם עִקְרוּ שׁוֹר:

(ז) אַרְוֵר אֶפֶס כִּי עַוְו וְעִבְרַתֶם כִּי קִשְׁתָּה אַחְלָקֶם בִּיעֲקֹב וְאֶפִּיצֶם בִּישְׂרָאֵל:

יעקב לא כופל את תיאור המעשה מכיון שאת המעשה עשו שמעון ולוי יחדיו – וזו גם הבעיה הגדולה. לעומת זאת, את ברכתיו אליהם הוא כופל בכדי להדגיש את הרעיון שעליהם להיות נפרדים וכך גם ברכתם נפרדת.

נקודה אחרונה לסיום: מכל הברכה הזאת ניתן לשמוע גם את נהמות ליבו של יעקב סיומת ם (אחים מכרותיהם סודם קהלם אפם רצונם אפם עברתם אחלקם אפיצם) התורה ניתנה לא רק להיקרא כי אם גם להישמע. סיומות אלו מביעות באזני השומע את כעסו של יעקב מבין השורות.

דומה שברכתו של יעקב עשתה את שלה בשתי פרשיות מרכזיות בתורה: פרשת חטא העגל ופרשת כזבי בת צור. בשתי הפרשיות מתייצבים בני שבט לוי ומגייסים את אותה לוחמנות המוכרת לנו מפרשת שכם, אלא שהפעם הלוחמנות מופנת כלפי אחיהם. ננתח את ההתרחשות בשתי הפרשיות, נתחיל כעת בפרשת חטא העגל: מיד לאחר ירידתו של משה מן ההר מובא התיאור הבא (ספר שמות פרק לב פס' כו - כח):

וַיַּעֲמַד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לִיהוָה אֵלֵי וַיֹּאסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לְוִי: וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׁימוּ אִישׁ חֲרָבָו עַל יָרְכוּ עֵבְרֵוֹ וְשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בְּמַחֲנֶה וְהִרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת קָרְבוֹ: וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לְוִי כְּדָבַר מֹשֶׁה וַיַּפֵּל מִן הָעָם בַּיּוֹם כֶּשֶׁלֶשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ:

התיאור כאן מזכיר במשהו את התיאור שמובא במעשה שכם בספר בראשית פרק לד פס' כה:

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיּוֹתָם כְּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב שְׁמַעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חֲרָבָו וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בָּטַח וַיַּהֲרֹגוּ כָּל זָכָר:

ייתכן שזהו פשרם של דברי משה בסוף הפרשה שם (פס' כט):

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֵלֹאזְנֵי יְדֵכֶם הַיּוֹם לִיהוָה כִּי אִישׁ בָּבְנוּ וּבְאָחִיו וְלָתַת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה:

וכמו שהסבירו המפרשים על אתר שהברכה שנותן להם משה כאן היא תחת ברכתו של יעקב. לפי חלק מן המפרשים האמור בספר דברים פרק י פס' ח – י:

בַּעַת הַהוּא הִבְדִּיל יְהוָה אֶת שִׁבְטֵי הַלְוִי לְשֵׂאת אֶת אַרְוֹן בְּרִית יְהוָה לְעַמֵּד לִפְנֵי יְהוָה לְשָׂרְתוֹ וּלְבַרְךְוּ בְּשִׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: עַל כֵּן לֹא הָיָה לְלוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם אָחִיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כְּאֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה

אֱלֹהֶיךָ לֹא: וְאֲנֹכִי עֹמְדָתִי בְּהַר פְּנִימִים הָרְאשִׁימִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם
בַּפְּעַם:

מוסבים על פרשת העגל (לפי ההקשר שם בספר דברים) וכדברי רש"י שם:

בעת ההוא - בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם בעגל ובני לוי לא טעו הבדילם המקום

רש"י גם הסביר שדברי משה באותה פרשה (שמות לב):

מֵלֹאֹ וַיְדַכֶּם הַיּוֹם לִיהוָה כִּי אִישׁ בָּנֹו וּבִאֲחִיו וְלָתַת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה

מוסבים אף הם על הקדשת הלויים למשכן תחת הבכורות:

מלאו ידכם - אתם ההורגים אותם בדבר זה תתחנכו להיות כהנים למקום (זבחים קטו):

ואכן ברכת יעקב ללוי מקבלת משמעות חדשה לאור פרשת העגל: קללת יעקב היא שגרמה לשבט לוי לקבל את ברכת משה: דוקא משום שנגזר על שבט לוי להיות נחלק מכלל ישראל, דוקא בשל כך, הוא היה יכול להתייצב ולהרוג את אותם שחטאו בעגל. גם בנחלתו לוי לא זוכה לנחלה אלא שהפעם לא מפני שיעקב הגביל זאת אלא מפני שה' הוא נחלתו. ואם כן יעקב קילל את שבט לוי שיהיה נחלק מעמ"י ולא ינחל בנחלתם ומשה ברכם שאכן יהיו נחלקים אך שיהיו נחלקים לה': "מלאו ידכם היום לה'".

נעבור כעת לעיון בפרשה השניה – פרשת כזבי בת צור בספר במדבר פרק כה:

(א) וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁטִים וַיַּחַל הָעַם לְזַנוֹת אֶל בָּנוֹת מוֹאָב: (ב) וַתִּקְרְאוּן לָעַם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן: (ג) וַיִּצְמַד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיַּחַר אֵף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל: (ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת כָּל רֵאשֵׁי הָעַם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה נֶגֶד הַשָּׁמַיִם וַיֵּשֶׁב חֲרוֹן אֵף יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל: (ה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הֲרֹגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר: (ו) וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיִּקְרַב אֶל אַחִיו אֶת הַמְדִינִית לְעֵינָי מִשֶּׁה וּלְעֵינָי כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִמָּה בְּכִים פָּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: (ז) וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן אֱלֶעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקָּם מֵתוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמֶחַ בְּיָדוֹ: (ח) וַיָּבֵא אַחַר אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל הַקְּבָה וַיְדַקֵּר אֶת שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאִשָּׁה אֶל קְבֻתָּהּ וַתַּעֲצֵר הַמַּגִּפָּה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ט) וַיְהִיו הַמֵּתִים בַּמַּגִּפָּה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף: (י) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (יא) פִּינְחָס בֶּן אֱלֶעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיב אֶת חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאוֹ אֶת קִנְאֹתֵי בְּתוֹכָם וְלֹא כְלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאֹתֵי: (יב) לִכֵּן אָמַר הַנְּנִי נָתַן לֹא אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם: (יג) וְהִיְתָה לֹא וּלְזָרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהַנֵּת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קָנָא לֵאלֹהֵיו וַיִּכְפַּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (יד) וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמִּכָּה אֲשֶׁר הִכָּה אֶת הַמְדִינִית זְמָרִי בֶּן סְלוּא נְשִׂיא בֵּית אָב לְשֹׁמְעֵנִי: (טו) וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּכָּה הַמְדִינִית כְּזָבִי בַת צוֹר רֹאשׁ אֲמוֹת בֵּית אָב בְּמִדְיָן הוּא:

נשים לב לקשר שקיים בין שתי הפרשות: בשתי הפרשות ישראל חוטאים בחטא של עבודה זרה, בשתי הפרשות העבודה זרה קשורה באכילה וניאוף (בשמות פרק לב: וישב העם לאכול ושתה ויקומו לצחק), בשתי הפרשות קיים חרוף אף ה' על ישראל, בשתי הפרשות משה מבקש 'הרגו איש אנשיו'. בסופו של דבר, גם כאן בדומה לפרשת העגל, פינחס זוכה לכהונת עולם בדיוק כפי שזכו הלויים בחטא העגל לאחר שהרגו איש אחיו.

על אף הדמיון הרב בין הפרשות, דומה שיש בפרשה זו תיקון מסויים לפרשת חטא העגל: פינחס, בן בנו של אהרון הכהן שהיה מאדריכלי העגל קם עתה מתוך העדה ומחסל את איש ישראל ואת האשה המדיינית. לתורה חשוב להדגיש שאותו איש היה משבט שמעון – מדוע? לראשונה אנו רואים את העזות של שמעון ולוי מתנגשת זו בזו: אם בפרשת שכם אפם ועברתם של שמעון ולוי היו מרוכזים למקום אחד, כאן בפרשתנו הם מתנגשים זה בזה. פינחס בן לשבט לוי מקנא לה' והורג את זמרי בן סלוא שאף הוא בקנאתו מלאת התועבה הקריב את המדיינית אל אחיו³. יעקב ידע כי מי שיוכל להתמודד מול שמעון יהיה רק אחיו הדומה לו בקנאותו, כל עוד יהיו שניהם יחדיו לא יהיה רסן ומכשול לשמעון. רק כאשר ייפרדו, יוכל לוי לבלום את שמעון.

³ גם בשכם שללו שמעון ולוי משלל שכם עבודה זרה, וכפי שאומר יעקב לבני ביתו בספר בראשית פרק לה פס' ב: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל בְּיָתוֹ וְאֶל כָּל אֲשֶׁר עִמּוֹ הִסְרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֶּכֶר אֲשֶׁר בְּתִכְכֶם וְהִטְהַרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׁמְלֹתֵיכֶם: והסביר שם רש"י: שיש בידכם משלל של שכם: ואם כן שמעון בפרשת בעל פעור נשאר בקנאותו מלאת התועבה ועדיין דבק בעבודה זרה, בעוד שלוי נפרד ממנו ומקנא לה' בלבד.